



Příspěvek ke kampani Česko mluví o vzdělávání

Proč se zhoršují výsledky českých žáků a jak je třeba konat

Jana Straková, Čtvrtek 17. Leden 2013

Připomínáme článek z přelomu roku 2010/2011 shrující názor Jany Strakové na příčiny propadu českých žáků v testování PISA 2009. Na toto téma byla posléze vypracována souhrnná zpráva poradců tehdejšího ministra školství Josefa Dobeše a dalších odborníků, která srozumitelně pojmenovala příčiny klesajících výsledků českých žáků a nastínila možná řešení. Souhrnou zprávu si můžete přečíst zde: <http://www.ucitelske-listy.cz/2010/12/proc-jdeme-dolu-co-delat.html>. Pro zajímavost doporučujeme srovnat s opatřeními, která jako prioritní překvapivě vyhlásil ministr školství na následné tiskové konferenci (zde: <http://www.eduin.cz/titulka/priority-k-reseni-ve-vzdelavaci-politice/>)

Myslím, že ve školách i v rodinách panuje veliká bezradnost ve vztahu k výchově a vzdělávání. Staré jistoty zmizely a dosud nebyly nahrazeny novými. Nedomnívám se, že by ze zhoršování výsledků vzdělávání bylo možno vinit kurikulární reformu, jak to mnozí činí. Věřím, že změny, ke kterým ve školách dochází, jsou způsobeny změnami ve společnosti. Došlo by k nim stejně. I bez reformy by žáci byli méně ukázněni než dříve, méně ochotní respektovat učitele jen proto, že je učitelem, méně ochotní se učit věci, které je nezajímají a u kterých nevidí jejich smysluplnost. Společnost se liberalizovala, došlo k obecnému poklesu vlivu autorit, žáci mají k dispozici množství zajímavých aktivit, kterým škola v žádném případě nemůže konkurovat. Myslím, že nemá smysl trávit čas přemýšlením o tom, jak nejlépe zařídit, aby se vše vrátilo do starých dobrých kolejí komunistického nebo předválečného školství, protože bez ohledu na to, zda bychom si jej přáli nebo ne, návrat prostě není možný. Je třeba řádně reflektovat současnou realitu a přemýšlet o tom, jak s ní a v ní co nejlépe pracovat.

Co má podle mého názoru smysl dělat:

1. Podporovat debaty o cílech výchovy a vzdělávání

Je zřejmé, že společnost nemá ujasněno, jak je vzdělání důležité ani v čem by primárně mělo spočívat. Alarmující je, že tyto otázky nemají promyšleny ani mnozí představitelé akademických elit. Důležitá je osvěta rodičů i učitelů, aby porozuměli tomu, že svět se mění a že je třeba klást na vzdělávání nové a v mnoha ohledech vyšší nároky. Jen budou-li si rodiče uvědomovat důležitost kvalitního vzdělávání pro své děti, budou vykonávat na politiky tlak, aby věnovali vzdělávání patřičnou pozornost.

2. Dát učitelům jistotu, co učit

V dobách jednotných sad učebnic, metodických příruček a inspektorů kontrolujících, na kterém místě v učebnici se právě nacházíme, měli učitelé „jasno“, jak vypadá dobře odvedená práce a co je jejím cílem. Nyní řada z nich tuto jistotu ztratila. Přispěl k tomu výběr učebnic, svoboda při koncipování školního kurikula, deklarovaná povinnost zaměřovat se na klíčové kompetence a průřezová témata, ale i pokles vyučovacích hodin v řadě předmětů, který neumožňuje probrat to, co dříve, a nárůst poznatků ve většině oborů. Řada učitelů si s touto situací sama nedovede poradit. Je málo pravděpodobné, že se nám může podařit dostat do škol dostatečné množství lidí, kteří nebudou potřebovat vedení. Proto se domnívám, že je třeba vedení poskytnout v podobě popisů požadovaných základních vědomostí a dovedností (ve formě ročníkových standardů nebo vývojových map). Musí se jednat skutečně o základ – minimum a je třeba, aby do něj byly zahrnuty kromě předmětových vědomostí a dovedností rovněž odpovídající klíčové kompetence. Chytré vymezení základních vědomostí a dovedností v každém vzdělávacím oboru by učitelům pomohlo se zaměřit na důležité vzdělávací cíle a vést žáky k jejich důkladnému osvojení a zároveň by je navedlo i na rozvíjení jiných cílů než cílů vědomostních. Důležitá není jen podoba standardů, ale rovněž proces jejich vzniku. Je důležité, aby se na něm podíleli odborníci i učitelé, aby na jejich tvorbu bylo dost času, aby byl dostatek péče věnován vysvětlování jejich užitečnosti.

Je zcela zásadní, aby standardy byly představovány jako volitelná pomůcka pro učitele při realizaci kurikulární reformy. Řada učitelů a ředitelů investovala do implementace reformy na svých školách mnoho práce a nebylo to pro ně vůbec jednoduché. Začít jim nyní říkat, že reforma je nesmysl a že se usilovali hloupě a zbytečně, je zločin.

3. Vrátit učitelům smysl jejich práce a poskytnout jim patřičné sebevědomí

Škola se musí chovat k rodičům a žákům vlídně, otevřeně a trpělivě, ale zároveň jim nesmí ustupovat v důležitých otázkách pedagogické práce. To může nastat pouze tehdy, když budou učitelé patřičně sebevědomí, budou mít jasno v tom, jaké je jejich poslání, a budou si vědomi jeho důležitosti. Myslím, že je důležité pracovat na tom, aby jejich úloha byla „nově definována“, aby se v jejím centru místo „předávání vědomostí“ ocitla „pomoc každému dítěti“ a aby byla více zdůrazňována výchovná úloha školy. Dále je důležité, aby byli učitelé vedeni k tomu, aby ke své práci přistupovali profesionálněji, tedy nebrali své neshody s dětmi a rodiči osobně, ale jako přirozenou součást své práce. Počáteční i další vzdělávání by mělo být modifikováno tak, aby se zaměřovalo na výše uvedené aspekty. Bylo by užitečné vytvořit popis kvalitní učitelovy práce (standard), který by sloužil učitelům jako vodítko při sebezlepšování.

4. Poskytnout učitelům faktickou pomoc a podporu

Práce učitelů je objektivně obtížnější, než byla dříve. Z toho důvodu je třeba poskytnout učitelům veškerou podporu pro to, aby ji mohli vykonávat dobře. Sem patří nejen výše zmiňované standardy základních vědomostí a dovedností, ale rovněž diferencované učební materiály, poradenské služby, diagnostické úlohy, pomocný personál, který pomůže v práci s žáky, kteří potřebují specifickou péči.

V neposlední řadě je třeba, aby byli učitelé za svoji práci slušně zaplacení. To vše se neobejde bez navýšení finančních prostředků, proto je zcela klíčový bod 1: Bez společenské poptávky a zvýšeného tlaku na politiky nedojde ke zvýšení investic do základního vzdělávání, které jsou tolik potřebné.

5. Zaměřit se na zvyšování spravedlivosti

Myslím, že je vysoce pravděpodobné, že propad ve výsledcích žáků je zapříčiněn rovněž zvyšujícími se rozdíly mezi jednotlivými školami. Analýzy výsledků z mezinárodních výzkumů ukazují, že školy se čím dál tím více dělí na ty, které vzdělávají děti z lépe situovaných a vzdělaných rodin, a ty, které vzdělávají děti s méně podnětným rodinným zázemím, a na ty, kde žáci dosahují dobrých výsledků, a na ty, kde žáci dosahují špatných výsledků. Při zlepšování výsledků vzdělávání je třeba dbát o to, aby se zlepšovali všichni žáci a zejména ti nejhůře vzdělavatelni. Jsem hluboce přesvědčena o tom, že kvalita života společnosti je daleko více ovlivňována tím, jak je vzdělána její nejméně vzdělaná část než úroveň vzdělání elit. Na to opakovaně zapomínáme, vzdělanostní nerovnosti nemonitorujeme, trestuhodně zanedbáváme problematiku vzdělávání žáků ze znevýhodňujícího socio-ekonomického a kulturního prostředí a vzdělávání romských žáků. Reformy založené na plošném testování, které jsou v jiných zemích zaměřeny v první řadě na zvyšování spravedlivosti (např. NCLB v USA) jsou u nás motivovány snahou oddělit zrno od plev, „dobré“ od „špatných“ a jen těm „dobrým“ otevřít přístup k dalšímu vzdělávání. Deklarovaným cílem není pomoci všem, aby se maximálně zlepšovali. Tento přístup může pomoci těm šťastnějším k exkluzivnějšímu vzdělání, ale nepovede ke zlepšování výsledků vzdělávání v celé populaci. Důležitá se mi v této souvislosti jeví rovněž skutečnost, že v různých oblastech ČR mají školy a žáci ke své práci velmi rozdílné podmínky: např. Praha 6 poskytuje školám značné finanční prostředky na výjezdy žáků do zahraničí a na nábor zahraničních lektorů. Tyto regionální odlišnosti je podle mého názoru pečlivě monitorovat a eventuálně zvažovat kompenzační mechanismy.

6. Snažit se do školství získat chytré, iniciativní, vzdělané a přemýšlivé lidi

Na toto by bylo třeba se zaměřit na všech úrovních: ve školách, ale též na ministerstvu a na pedagogických fakultách.

Jana Straková, 26. 11. 2010

Zdroj: Učitelé listy, 11. 1. 2011, <http://www.ucitelske-listy.cz/2010/12/jana-strakova-proc-se-zhorsuji-vysledky.html>